



Hnutí DUHA
Friends of the Earth Czech Republic

**Kultura nezávislosti
ve Státním úřadu pro jadernou bezpečnost:
kritická analýza**

Studie Hnutí DUHA – prosinec 2004





Hnutí DUHA
Friends of the Earth Czech Republic

**Kultura nezávislosti
ve Státním úřadu pro jadernou bezpečnost:
kritická analýza**

Studie Hnutí DUHA – prosinec 2004

Hnutí DUHA s úspěchem prosazuje ekologická řešení, která zajistí zdravé a čisté prostředí pro život každého z nás. Navrhujeme konkrétní opatření, jež sníží znečištění vzduchu a vody, pomohou omezit množství odpadu, chránit krajinu nebo zbavit potraviny toxických látek. Naše práce zahrnuje jednání s úřady a politiky, návrhy zákonů, kontrolu průmyslových firem, pomoc lidem, rady domácnostem a vzdělávání, výzkum, informování novinářů i spolupráci s obcemi. Hnutí DUHA působí celostátně, v jednotlivých městech a krajích i na mezinárodní úrovni. Je českým zástupcem Friends of the Earth International, největšího světového sdružení ekologických organizací.



Vydání této studie umožnila laskavá finanční podpora Nadace Partnerství.

Hnutí DUHA děkuje za pomoc při přípravě této studie Edvardu Sequensovi (Sdružení Calla), Daliboru Stráskému (Ministerstvo životního prostředí), Jiřímu Tutterovi (Greenpeace), Janu Beránkovi (WISE Brno) a Janu Haverkampovi (WISE Brno).

Zpracoval Libor Matoušek
Redakce Vojtěch Kotecký, Míla Palánová
Vydalo Hnutí DUHA
Brno, prosinec 2004

Tisk: AZ Color Print Brno
Vytlačeno na recyklovaném papíře.



Hnutí DUHA
Friends of the Earth Czech Republic

A › Hnutí DUHA, Bratislavská 31, 602 00 Brno
T › 545 214 431
F › 545 214 429
E › info@hnutiduha.cz
www.hnutiduha.cz

ISBN 80-86834-08-5



Důležitá maličkost. Účast předsedkyně SÚJB na oslavách spuštění prvního bloku Temelína nepatří mezi kroky, které by posilovaly důvěru v nestrannost úřadu. Nezávislého regulátora, který pouze kontroluje dodržování standardů bez ohledu na zájem vlády nebo svůj názor na jadernou energetiku, by úspěšné dokončení stavby mělo nechávat naprosto chladným. A pokud nenechává, rozhodně by své pocity neměl dávat veřejně najevo.

Temelín, 11. října 2001.

Foto Michal Sváček.

Obsah

1. Úvod.....	9
2. Legislativa a role SÚJB	11
2.1. Dozor nad jadernou energetikou – SÚJB	11
2.2. Postavení SÚJB vůči jaderným zařízením a provozovatelům	11
3. Kontrola	13
3.1. Neúčinné vymáhání dodržování předpisů	13
3.2. Rezignace na řešení problémů	15
3.3. Slabiny zajištění jaderné bezpečnosti	17
3.4. Způsob rozhodování ve správních řízeních	19
3.5. Kritika MAAE	19
4. Intervence SÚJB do debaty o jaderné energetice	21
4.1. Utajování informací.....	21
4.2. Obhajoba vládní politiky a jaderné energetiky	21
4.3. Ataky proti kritikům jaderné energetiky	23
Prameny.....	27

1. Úvod

Málokterá oficiální instituce je z podstaty věci takovým přirozeným spojencem Hnutí DUHA jako Státní úřad pro jadernou bezpečnost (SÚJB).

Můžeme vést spor o to, zda do české energetiky patří jaderné reaktory; v současnosti nicméně její součástí prostě jsou, ať se nám to líbí či nikoli. Prosadit, aby vyráběly co nejbezpečněji – a tedy také to, aby byly pod přísnou kontrolou – patří mezi priority Hnutí DUHA. Proto také přirozeně sdílí zájem na účinné a úspěšné práci SÚJB.

Bezpečnost jaderných reaktorů je nadále relevantním tématem. Temelín má možná nejbezpečnější reaktory ve střední a východní Evropě, i ty v Dukovanech lze zařadit k lepším technologiím v regionu. Ve srovnání s rizikovými bloky na Slovensku, v Bulharsku či v Litvě představují tyto elektrárny nesporný pokrok, avšak se skutečně moderními atomovými elektrárnami v západní Evropě nebo Japonsku je nelze srovnat (viz Tabulka 1). Proto je perfektní práce SÚJB velmi důležitá – může významnou měrou pozitivně přispět k bezpečnosti reaktorů provozovaných v České republice.

Tabulka 1: Pravděpodobnost těžké havárie vybraných jaderných reaktorů

Typ elektrárny	CDF	Pravděpodobnost těžké havárie	
		za 1 rok provozu	za 30 let provozu
Bohunice V-1 (Slovensko)	$8,89 \times 10^{-4}$	1:1100	1:40
Kozloduj 5,6 (Bulharsko)	$3,73 \times 10^{-4}$	1:2700	1:90
Dukovany v současnosti	$1,80 \times 10^{-4}$	1:5600	1:190
Dukovany po modernizaci (cca 2010)	$1,00 \times 10^{-5}$	1:100 000	1:3300
Loviisa (Finsko)	$1,50 \times 10^{-4}$	1:6 700	1:220
Temelín	$7,64 \times 10^{-5}$	1:13 000	1:430
Surry (USA)	$4,00 \times 10^{-5}$	1:25 000	1:830
REP 1300 MW (Francie)	$4,70 \times 10^{-6}$	1:213 000	1:7 100
Biblis B (Německo)	$2,90 \times 10^{-6}$	1:340 000	1:11 000
japonské tlakovodní reaktory	$1,60 \times 10^{-7}$	1:625 000	1:21 000

Poznámka: CDF (Core Damage Frequency) – pravděpodobnost těžké nehody s poškozením aktivní zóny reaktoru, udává se v jednotkách pravděpodobnosti nehody během jednoho roku provozu reaktoru.

Zdroj: European Commission 2000 [1]

Při hodnocení struktur jaderné bezpečnosti v zemích střední a východní Evropy v rámci mise Sdružení západoevropských úřadů jaderného dozoru (WENRA) dopadla Česká republika poměrně příznivě. Podle závěrů mise je

„regulační režim i regulační orgán v České republice srovnatelný se západoevropskými standardy. Legislativa v oblasti jaderné bezpečnosti určuje role a odpovědnost provozovatele i regulačního orgánu. Regulační orgán je dobře ukotven v rámci státního dozoru nad jadernými aktivitami a organizace pro případ nebezpečí je zajištěna. V České republice také platí jasně definovaný licenční proces odpovídající západním standardům.“ [2]

Samotné předpisy, které se od ostatních evropských zemí v základních bodech neliší, jsou důležitým, zdaleka ne však jediným faktorem rozhodujícím o tom, zda SÚJB ve své kontrolní misi uspěje.

Klíčový vliv na úspěšnost kontroly má každodenní naplňování a dodržování standardů. Podmínkou účinnosti je silná kultura nezávislosti v práci úřadu: přísná nestrannost, sebevědomí, pevné rozhodnutí odolávat politickým i ekonomickým vlivům a přisouzení naprosté priority jaderné bezpečnosti a ochraně veřejného zdraví.

Předsedkyně SÚJB ve výroční zprávě úřadu za rok 2002 napsala:

„v uplynulých deseti letech... si úřad zachoval i rozšířil svou nezávislost – pochopitelně především odbornou, ale také finanční, právní (ve vztahu ke státní správě a vládě), i legislativní vzhledem k tomu, že na tvorbě legislativních norem se sám výrazně podílí a že jeho rozhodnutí a správní akty jsou přezkoumatelné pouze nezávislým soudem... Má všechny nezbytné podmínky pro plnění svých úkolů i – a to je velmi důležité – všechny pravomoci k tomu, aby v případě potřeby účinně odolal přímému či nepřímému tlaku politických, ekonomických či jiných zájmových skupin.“ [3]

Tato studie zkoumá otázku, zda SÚJB dokázal „přímému či nepřímému tlaku politických, ekonomických či jiných zájmových skupin“ odolat a nakolik je kultura nezávislosti při jeho práci samozřejmostí.

Debaty o práci SÚJB byly zatím vedeny – a výsledky dokumentovány – především v souvislosti s dokončováním JE Temelín. Proto se na ně soustřeďuje také tato studie. Neméně důležité ovšem je, aby SÚJB účinně a rychle reagoval na zhoršující se kvalitu reaktorů, které budou v příštích letech během provozu postupně stárnout.

Podobně zásadní je způsob, jakým SÚJB prezentuje svoji práci veřejnosti. Dojem je často stejně důležitý jako realita. Úřad proto musí přesvědčivě demonstrovat, že nejen může, ale také hodlá regulovat jadernou bezpečnost v komerčních reaktorech nezávisle a důsledně.

Hnutí DUHA má přitom vážné výhrady ke způsobu práce SÚJB a plnění těchto kritérií v činnosti úřadu kritizuje.

2. Legislativa a role SÚJB

Práce SÚJB se opírá o takzvaný atomový zákon z roku 1997, klíčový prvek legislativy regulující jadernou energetiku, doplněný a upravený novelou v roce 2001.

SÚJB byla svěřena role vykonavatele dozoru nad jadernou energetikou. Úřad označuje český atomový zákon a související vyhlášky za „srovnatelné s legislativou v zemích EU“ [3].

2.1. Dozor nad jadernou energetikou – SÚJB

Mezi hlavní kompetence Státního úřadu pro jadernou bezpečnost patří:

- dozor nad bezpečností jaderných zařízení a materiálů, nad radiační ochranou a vnitřním havarijním plánováním;
- udělování licencí k provozu jaderných zařízení (reaktorů, úložišť odpadu aj.) a nakládání s jadernými materiály;
- řízení celostátní sítě, která monitoruje radioaktivní záření;
- stanovování norem, pravidel a podmínek pro provozování jaderných zařízení a manipulaci s jadernými materiály.

SÚJB je podle atomového zákona nezávislý ústřední úřad státní správy. Má samostatný rozpočet a je přímo podřízen vládě. Podle rozhodnutí kabinetu podléhá ministerskému předsedovi. Při reálném výkonu činnosti spolupracuje převážně s ministerstvy průmyslu a obchodu a obrany. V čele stojí předseda, kterého jmenuje vláda.

V roce 2003 zaměstnával SÚJB na plný úvazek necelých 200 zaměstnanců, z nichž asi 120 tvořili inspektoři jaderné bezpečnosti a radiační ochrany. Roční rozpočet činil v roce 2003 zhruba 375 milionů korun. Úřad má sídlo v Praze, šest regionálních úřadů a navíc dva detašované úřady v areálech jaderných elektráren Temelín a Dukovany.

2.2. Postavení SÚJB vůči jaderným zařízením a provozovatelům

SÚJB má v jaderné elektrárně, úložišti radioaktivních odpadů nebo podobném podniku tři typy pravomocí. Může

- provádět inspekce,
- nařídit opatření nutná k nápravě nedostatků,
- udělit pokutu.

Inspekce

Nejvýznamnější částí práce SÚJB je dozor nad jadernými zařízeními a kontrola dodržování atomového zákona. K tomuto účelu jmenuje předseda SÚJB inspektory (jaderné bezpečnosti nebo radiační ochrany). Inspektoři mají právo:

- vstupovat do objektů či zařízení a na pozemky kontrolovaných podniků;
- kontrolovat dodržování pravidel jaderné bezpečnosti, radiační ochrany a havarijní připravenosti i stavu jaderného zařízení, dodržování limitů a podmínek a provozních předpisů;
- požadovat důkazy o plnění povinností při zajišťování jaderné bezpečnosti, provádět měření a odebírat v kontrolovaných podnicích vzorky;
- přímo kontrolovat jaderné materiály, zdroje ionizujícího záření a další položky;
- prověřovat odbornou způsobilost pracovníků jaderných zařízení;
- účastnit se vyšetření a likvidace následků havárií a podobných událostí.

Také inspektoři Mezinárodní agentury pro atomovou energii (MAAE) jsou oprávněni provádět inspekce jaderných zařízení, ovšem pouze v doprovodu SÚJB.

Opatření k nápravě

Pokud inspektor SÚJB zjistí, že kontrolovaný (například provozovatel jaderné elektrárny) nedodržuje pravidla, může:

- požadovat, aby podnik ve stanovené lhůtě sjednal nápravu;
- uložit provedení technických kontrol, revizí nebo zkoušek, zahájení monitorování nebo opatření, která omezí nebo zamezí ozáření;
- odebrat oprávnění zvláštní odborné způsobilosti (které je podmínkou nakládání s jaderným zařízením) pracovníkovi kontrolovaného podniku, který závažně porušil své povinnosti nebo který nevyhovuje požadavkům;
- navrhnout uložení pokuty (viz níže).

V případě, že hrozí jaderná havárie nebo ozáření, má SÚJB právo přikázat snížení výkonu nebo vypnutí jaderného zařízení. Může také zakázat nakládání s jadernými položkami, zdroji ionizujícího záření nebo radioaktivními odpady nebo nařídit, aby je provozovatel předal někomu jinému.

Pokuty

SÚJB může za porušení atomového zákona uložit pokuty ve výši statisíců až stovek milionů korun. Například za porušení povinností při zajištění jaderné bezpečnosti, radiační ochrany, ochrany nebo připravenosti na havárii, povinností při radiační nehodě či při přepravě radioaktivních materiálů může udělit pokutu do 10 milionů korun. Zaměstnanci kontrolovaného podniku mohou zaplatit až 100 tisíc za zkreslení či zatajení důležitých faktů nebo za nespolečnost při kontrole; členům statutárních orgánů kontrolované společnosti hrozí za totéž pokuta až 200 tisíc korun. Za nesplnění ostatních povinností uložených atomovým zákonem lze uložit pokutu do jednoho milionu.

Nedostatky atomového zákona

Hnutí DUHA a další organizace prosazují změnu atomového zákona. Vytýkají mu především, že:

- z rozhodování o úložištích radioaktivního odpadu, atomových reaktorech a podobných zařízeních vylučuje postižené obce;
- nepožaduje, aby žadatel o povolení k provozu reaktoru nebo jiného jaderného zařízení prokázal, že má bezpečně vyřešené nakládání s radioaktivními odpady;
- omezuje finanční odpovědnost provozovatele jaderného zařízení za případné škody na šest miliard korun, takže větší havárii prostě nemusí odškodnit – navíc platí desetiletá promlčecí lhůta, včetně například později zjištěných zdravotních následků;
- pokuty za porušování pravidel, požadavků a norem jsou velmi nízké – pokud firma nesplní podmínky pro stavbu například jaderného reaktoru, dostane pokutu jen do deseti milionů korun, což je zanedbatelná položka – v rozpočtu Temelína představuje pouhých 0,01 %.

Na počátku roku 2004 přišla skupina sedmi senátorů s návrhem novely atomového zákona. Hlavní předkladatelkou je senátorka Jitka Seitlová, která zároveň pracuje jako zástupkyně veřejnosti v Radě Správy úložišť radioaktivních odpadů.

Cílem novely má být zejména dát obcím právo spolurozhodovat o umístění nových jaderných zařízení. Projednávání bylo přerušeno do jara 2005. Hnutí DUHA návrh změn zákona podporuje.

3. Kontrola

Kontrolní činnost SÚJB není dostatečně účinná (nevede k nápravě) a v některých případech vysloveně rezignuje na řešení problémů nebo je bagatelizuje. Přístup úřadu v některých situacích příliš zjevně motivuje ochota podléhat politickému tlaku a spěchat.

3.1. Neúčinné vymáhání dodržování předpisů

Zákon dává SÚJB teoreticky řadu pravomocí ke sjednání nápravy, pokud je stav provozovaného či připravovaného jaderného zařízení neuspokojivý. Úřad však těchto pravomocí dostatečně nevyužíval. Nebyl si proto schopen vy-moci takovou kvalitu práce, která by odpovídala jeho vlastním požadavkům.

Toho si je vědom i samotný úřad. Předsedkyně SÚJB v poslední výroční zprávě poznamenává, že

„nás začíná poněkud trápit otázka skutečného vztahu dozoru a provozovatelů či držitelů povolení, odstranění nadměrného formalismu a prohloubení účinnosti vlastní inspekční činnosti. Stává se totiž někdy, že i přes relativně důkladnou kontrolu provedenou přesně v souladu s legislativními požadavky a přes relativně rozsáhlý soubor uložených nápravných opatření jsou dlouhodobé výsledky kontrolní činnosti jen omezené a to ve vztahu k tomu hlavnímu – prevenci opakování událostí a ke zvýšení dlouhodobé spolehlivosti a životnosti komponent důležitých pro jadernou bezpečnost. Tomuto, v tuto chvíli spíše teoretickému problému, se chceme kromě plnění našich běžných úkolů věnovat v nejbližší budoucnosti.“ [4]

Hnutí DUHA ale považuje problém za podstatně vážnější a rozsáhlejší. V prvé řadě, dosavadní výsledky kontrolní práce SÚJB na staveništi jaderné elektrárny Temelín neumožňují považovat jeho označení „spíše teoretický“ za oprávněné.

Od roku 1993 SÚJB při kontrolách v Temelíně opakovaně zaznamenával nízkou kvalitu práce, pracovní disciplíny i dodávek. Ve výroční zprávě za rok 1993 uvádí:

„Celkově SÚJB hodnotí stav dodržování technických podmínek a programů zajištění bezpečnosti v roce 1993 jako silně proměnný s častými výskyty technologické nekázně, což bylo mj. způsobeno nedostatečným vnitřním kontrolním systémem ČEZ... Systém zajišťování jakosti, jakožto součást řízení stavby a nástroj pro zajištění jaderné bezpečnosti, nebyl na stavbě JE Temelín důsledně dodržován.“ [5]

Navzdory těmto varovným informacím ale SÚJB nebyl schopen přijmout skutečně efektivní opatření, která by vedla ke zlepšení situace. Čtyři roky poté, ve výroční zprávě z roku 1997, úřad opět píše:

„Celkově lze konstatovat, že přes jistá zlepšení kvality práce stále nejsou důsledně plněny schválené programy zajištění jakosti a technické podmínky montáže, a i přes soustavný tlak SÚJB se situace v této oblasti zlepšuje jen velmi pomalu. Hlavní příčinou jsou příliš složité dodavatelsko-odběratelské vztahy, neúčinná nápravná opatření, podceňování této problematiky a neustále se oddalující termín spuštění obou bloků.“

„Na základě kontrol bylo zjištěno, že pozornost držitele povolení [ČEZ] věnovaná jaderné bezpečnosti je na špatné, i když ještě akceptovatelné úrovni (v oblasti kvalifikace svářečů dochází k porušování a obcházení požadavků stanovených normami a předpisy). Některé programy, postupy nebo předpisy neposkytují dostatečnou kontrolu nad stavebními činnostmi, nebo se nedodržují... Nápravná opatření nejsou včasná.“ [6]

Ačkoliv i ve svých pozdějších zprávách o průběhu výstavby JE Temelín úřad zmiňoval řadu problémů, už v nich zároveň konstatoval, že neshledává překážky, které by bránily udělení licence k uvedení elektrárny do provozu. Nabízí se proto vážná obava, že s protahující se výstavbou a rostoucím ekonomickým i politickým tlakem na rychlé dokončení zejména prvního reaktoru klesala ochota SÚJB veřejně prezentovat kritiku a trvat na důsledné kontrole a odstranění nedostatků.

Problémy ovšem přetrvaly i navzdory značné pozornosti, které se staveništi JE Temelín dostávalo na konci devadesátých let a začátkem nynější dekády. V poslední ze svých výročních zpráv (za rok 2003) SÚJB opět zmiňuje řadu případů nedodržování předpisů, porušování pravidel, špatné kontroly dodavatelů či neúplné dokumentace:

„...jaderná elektrárna Temelín překročila Limity a podmínky pro nakládání s RA[dioaktivními]O[dpady]“;

„...během provedených kontrol byly zjištěny některé nedostatky. Jednalo se zejména o drobná, mnohdy i formální nedodržení provozních předpisů, což je v rozporu se zásadami dobré úrovně kultury bezpečnosti“;

„...byly prováděny zkoušky podle programu provozních kontrol, který nebyl schválen SÚJB. Během pravidelných kontrol bylo zjištěno i několik menších odchylek od schválených postupů zkoušek, například změna výchozích parametrů při zkoušce, či nesoulad signalizace stavu zkoušených armatur se skutečným stavem“;

„...pouze formální plnění požadavků protokolů SÚJB. V podoblasti zajištění jakosti byly zjištěny nedostatky v kontrole dodavatelů. Nedostatky byly zjištěny i v interní dokumentaci, které měly následně vliv i na kvalitu činností provozovatele v ostatních oblastech. Dokladem je například zjištění nedostatečného popisu postupů v případě neúspěšných zkoušek a neshody v provozních předpisech.“ [4]

Tabulka 2: Nedostatky zjištěné při stavbě JE Temelín

Nedostatek	Rok zjištění	Kontrolor	Poznámka
Nedodržování programů prověřujících kvalitu stavby	1988	ČSKAE ¹	
	1990	MAAE ²	absence celkového programu zajištění kvality
	1993	SÚJB	
	1996	SÚJB	
	1997	SÚJB	
	1998	SÚJB	
	1999	SÚJB	
	2000	SÚJB	udělena pokuta (1 milion Kč), 45 ze 174 protokolů o zkouškách zařízení nespĺňovalo požadavky programu zajištění kvality
Nedostatky ve sváření, popř. v kvalifikaci svářečů	1994	SÚJB	firma Montas musela ukončit činnost
	1996	SÚJB	
	1997	SÚJB	
	1998	SÚJB	
	1999	SÚJB	
	2000	SÚJB	
Nedodržování technických podmínek montáže	1993	SÚJB	pokuta 500 000 Kč
	1994	SÚJB	
	1999	SÚJB	
Nedostatečná čistota a pořádek při montáži	1994	SÚJB	
	1996	SÚJB	
	1997	SÚJB	
Nedostatky v programu revizí a repasí	1998	SÚJB	
	1999	SÚJB	
Nedostatečná kontrola projektu	1994	SÚJB	pokuta 100 000 Kč
Nedostatečný kontrolní systém ČEZ	1996	SÚJB	

Poznámka: ¹Československá komise pro jadernou energii, ² Mezinárodní agentura pro atomovou energii

Zdroj: MŽP 1999 [7] a vlastní doplnění Hnutí DUHA

3.2. Rezignace na řešení problémů

Navíc SÚJB v některých konkrétních případech rezignoval na svoji funkci a fakticky se odmítl problémy na stavební Temelína zabývat – zejména v pokročilé fázi projektu.

Zpožděná a prodražená stavba byla v té době problematickou politickou otázkou. Další zdržení by bylo nevýhodné pro společnost ČEZ (zejména z ekonomických důvodů) i pro tehdejší vládu (politicky). Zejména ministr průmyslu a obchodu, který veřejně vyhlásil termín, dokdy bude elektrárna zprovozněna, a zaručil se za něj svým postem, by se v případě dalších problémů ocitl ve velmi obtížné politické situaci. Časový tlak se však přirozeně dostával do konfliktu s požadavky na preciznost prací a zároveň i na důkladnost kontrol a trvání na dodržování předepsaných postupů ze strany SÚJB.

Úřad se v této nelehké situaci s „nepřímým tlakem politických a ekonomických skupin“ vypořádal přinejmenším problematicky. V některých případech aktivně spolupracoval se společností ČEZ při navrhování provizorních řešení, která neodpovídala předepsaným postupům, a to dokonce i u zařízení klíčových z hlediska jaderné bezpečnosti.

Falešné signály o odstavení reaktoru

Vypovídajícím příkladem postupu SÚJB jsou opakované závady signalizace odstavení reaktoru druhého bloku JE Temelín v roce 2003. Vinou poruchy v ochranném systému byla „aktivována signalizace odstavení reaktoru, přičemž však k odstavení ve skutečnosti nedošlo“ [4]. Systém tedy dával falešný signál.

Po této události však „nebyly přesně zjištěny její příčiny, a přijatá opatření tak nedokázala zamezit opakování události“ [4]. Přesto byl provoz obnoven – a o měsíc později se stalo znovu totéž. Obnovení provozu zařízení i přesto, že nebyl přesně znám důvod jeho předchozí poruchy, je obtížně akceptovatelné.

Zavážecí stroj

Organizace Greenpeace získala v létě roku 2000 informace o problémech se zavážecím strojem (jeřábem, který dopravuje palivové články do reaktoru). Ten při zkouškách neustále vykazoval propady palivových článků. Dodavatel softwaru nebyl tento problém schopen odstranit bez výměny motoru – to však ČEZ, který pospíchal s dokončením testů, odmítl [8]. Místo toho bylo za asistence místních inspektorů SÚJB navrženo provizorní řešení, jež spočívalo v napojení zavážecího stroje na záložní zdroj po dobu dvou týdnů s tím, že po zavezení paliva bude dost času na nápravu [8]. Pokud by však palivo (s pomocí záložního zdroje) bylo zavezeno a aktivováno a přitom se nepodařilo zprovoznit zavážecí stroj, bylo by v případě nehody problematické s články manipulovat [8].

Sprchování ochranné obálky

Podobným způsobem SÚJB spolupracoval s ČEZ také v jiných případech. Tam, kde nebylo možné dodržet standardní postupy zkoušek, docházelo ke změnám předpisů či schválených testovacích programů, aby bylo možné stanovenou proceduru obejít [8]. Jako další příklad může sloužit testování sprchovacího systému ochranné obálky reaktoru prvního bloku JE Temelín.

Sprchování ochranné obálky (SAOZ) je zařízení, které se aktivuje pouze v případě vážné havárie. Potom je však nutná jeho stoprocentní účinnost. Tento systém ovšem nešlo plně vyzkoušet podle předem schváleného programu: voda by totiž zničila elektronická zařízení, jež byla v době zkoušek již namontovaná na reaktorové nádobě. Zkouška byla proto provedena s hadicemi nasazenými na jednotlivé trysky, zajišťujícími odvod vody. Operace byla uvedena do formálního souladu s předpisy v součinnosti inspektorů SÚJB vydáním revize, která dovolila použití hadic [8]. Příslušný program však přitom mezi kritérii úspěšnosti zkoušek nadále uvádí: „u všech kontrolovaných trysek dochází k rovnoměrnému rozstříku“. Tento parametr přirozeně nemohl být sledován.

Revize dále předpokládala, že „zkouška se realizuje v průběhu PKV [příprava komplexního vyzkoušení] bez vazby na parametry primárního okruhu“ [8]. Experti prohlásili, že to není možné [8]. Komplexní zkoušky se pak plně přenesly až na druhý blok s tím, že „jejich úspěšnost potvrdí projektovou funkci i u 1. bloku“ [8]. Jinými slovy,

protože zkoušky nemohly být z časových důvodů na prvním bloku Temelína provedeny, byly přeneseny na druhý blok s tím, že pokud tam dopadnou úspěšně, bude správná funkce potvrzena i u prvního.

Z uvedeného tedy vyplývá, že nikdy nebylo skutečně prověřeno, zda systém prvního bloku rozstříkuje rovnoměrně. Není proto jisté, zda by byl dostatečně účinný v případě havárie [8].

Opakovaný svár potrubí

Patrně nejkontroverznějším a bezesporu nejvíce sledovaným ze sporných případů byla diskuse o svaru v primární části prvního bloku JE Temelín [9].

V červnu 2000 dostala česká kancelář Greenpeace informaci o nepravdivosti v konstrukci JE Temelín s potenciálně závažnými následky. Současní a bývalí zaměstnanci Temelína oznámili, že při montáži primárního okruhu na prvním bloku v roce 1994 bylo potrubí přivádějící chladicí kapalinu přivařeno k reaktorové nádobě v chybné poloze (otočené o 180 stupňů). Po zjištění, že tuto chybu nelze opravit v souladu s technickými předpisy, se ji odpovědní pracovníci údajně rozhodli utajit a provést nepovolenou opravu. Původní svar, kterým bylo potrubí přivařeno přímo k reaktorové nádobě, byl ve stejném místě rozřezán, potrubí otočeno do správné polohy a přivařeno zpět. Aby nedošlo k odhalení opravy, musela být také upravena dokumentace.

Greenpeace se z touto informací obrátilo na SÚJB jako relevantní kontrolní úřad. Ten zpočátku reagoval prohlášením, že jde o nepodložené informace, a požadavek o předložení dokumentace bagatelizoval slovy: „*To bychom se dostali k tomu, jakým způsobem byla vykopaná díra pro Temelín.*“ [10]

ČEZ dokonce podal na Greenpeace žalobu za poškozování dobrého jména společnosti (kterou posléze těsně před projednáváním stáhl). Později však inspektor SÚJB posoudil výpovědi svědků jako věrohodné a úřad existenci špatného svaru připustil [9]. Nicméně podle předsedkyně úřadu byla oprava provedena jiným způsobem, než tvrdily zdroje Greenpeace, a v souladu s předpisy. Tento rozpor vedl Greenpeace k podezření, že někdo mohl zfalšovat dokumenty ještě dříve, než na místo dorazili inspektoři SÚJB.

Greenpeace se obrátilo na SÚJB a na okresního státního zástupce v Českých Budějovicích, aby zabránilo aktivaci paliva v reaktoru, dokud vyšetřování podezření nepotvrdí či nevyvrátí [11]. Nicméně úřad „*neshledal důvod k vydání příkazu na zastavení aktivit*“ [12].

Nelze vyloučit, že dokumentace k tomuto případu, kterou měl v rukou ČEZ a SÚJB, byla zmanipulována s cílem celý incident zakrýt. Greenpeace proto podalo trestní oznámení na neznámého pachatele. Policie sice provedla na místě vyšetřování, ale ve skutečnosti nedošlo ke kontrole sváru 1-4-5, který svědek označil, nýbrž jiného (1-1-5) [9]. Informaci o tom, které těsnění je třeba přezkoumat, mohla policie obdržet jen od SÚJB, případně od SÚJB prostřednictvím ČEZ [9].

Policie tedy rok analyzovala jiný svar a SÚJB nadále prezentoval výsledky policejního šetření jako důkaz toho, že se Greenpeace mýlí. Po přímé konfrontaci nad nákresem prvního bloku se omezil na prohlášení, že „*SÚJB neinformoval policii o čísle smyčky [potrubí] a svaru*“ [13].

V říjnu roku 2000 uvedla předsedkyně SÚJB, že úřad obdržel kompletní dokumentaci od společnosti Modřanská potrubní a že je tato dokumentace „*v dobrém stavu*“. Právě Modřanská potrubní byla zodpovědná za svářečské práce na reaktoru. Předsedkyně SÚJB dále uvedla, že byla provedena kompletní analýza dokumentace [9]. Když však náměstek předsedkyně úřadu pod tlakem Greenpeace a melkského procesu v polovině prosince nařídil kontrolu dokumentace a příslušných těsnění, musel posléze přiznat, že

„dokumentace nebyla prezentována v kompletní formě... obsahovala faktické formální nedostatky... pracovní úkoly nebyly řazeny v souladu s technologickými předpisy... nebyl dodržen sled prací předepsaný technickými předpisy při stykovaní smyčky [svařování potrubí] k tělesu reaktoru.... reprezentant montážní firmy, Ing. Slach opakovaně odmítl zveřejnit nákres konečných rozměrů a čísla, která obsahoval“ [14].

Greenpeace opakovaně písemně požádalo SÚJB o poskytnutí protokolu k inspekci na základě zákona o svobodě informací. Úřad nejprve odmítl poskytnout úplný závěrečný protokol k inspekci s odůvodněním, že neobdržel souhlas od kontrolovaných subjektů (Modřanská potrubní). Později však odmítl sdělit i pouhé referenční číslo

protokolu a trval na tom, že tato inspekce neproběhla – navzdory předchozím zprávám pro vládu, ve kterých se o ní výslovně hovoří:

„V rámci prověřování systému jakosti dodavatelů pro ETE zahájil SÚJB kontrolu systému jakosti v Modřanské potrubní a.s. Praha. ...Šetření policie ČR ani vlastní šetření SÚJB u provozovatele neprokázalo opodstatněnost podezření vznášených Greenpeace. SÚJB nyní pokračuje v šetření u dodavatele (Modřanská potrubní a.s.).“ [15]

„SÚJB v tomto období prováděl rozsáhlou kontrolu dokumentace systému jakosti u finálního dodavatele Modřanská potrubní, a. s., Praha, která zahrnovala jak kontrolu dokumentace stávajícího systému jakosti, tak i kontrolu vybrané dokumentace systému jakosti při zajišťování dodávek pro ETE, zejména pro oblast výroby a montáže hlavního cirkulačního potrubí 1. bloku ETE. Provedená kontrola prokázala neshody s požadavky některých právních předpisů (vyhlášky SÚJB č. 214/1997 Sb. resp. původní vyhlášky ČSKAE č. 436/1990 Sb.), případně i s požadavky tehdejších platných technických předpisů a jejich navazující dokumentace o zabezpečování jakosti a neshody v požadovaných záznamech dokladujících jakost svarů hlavního cirkulačního potrubí 1. bloku ETE. Určité nedostatky z hlediska plnění požadavků platné legislativy v oblasti zabezpečování jakosti vybraných zařízení pro jadernou energetiku byly zjištěny i ve stávající dokumentaci systému jakosti dodavatele. Zjištěné skutečnosti při kontrole budou v průběhu dubna podrobně zpracovány v připravovaném protokole o kontrole a předány ČEZ-E TE s požadavkem na opatření k nápravě.“ [16]

Policie navíc znovu zahájila vyšetřování případu poté, co se objevilo podezření, že někdo z managementu ČEZ nebo SÚJB navedl policii k analýze jiného svaru než toho, který určil svědek opravy.

V červnu roku 2002 se Greenpeace obrátilo na soud s cílem přimět SÚJB na základě zmíněných zákonů ke zveřejnění zprávy inspektorů. Nejvyšší správní soud prohlásil rozhodnutí SÚJB za chybné a nařídil nové rozhodnutí. To SÚJB provedl, avšak žádost opět zamítl. Greenpeace proto podává novou žalobu.

Jeden z inspektorů SÚJB však pochybení přímo připustil. V článku o kontrole bezpečnosti JE Temelín v reakci na poznámku Greenpeace o chybném svaru inspektor přiznal:

„To se tehdy skutečně stalo. Potrubí se muselo oddělit, otočit a znovu přivařit. Nový svar je na místě, které nebylo tepelně ovlivněno předchozím svařováním...“ [17]

Prozatím paradoxní pointou celého případu bylo, že ředitel Modřanské potrubní na semináři spoluorganizovaném SÚJB kritizoval

„určité disproporce v hodnocení spolehlivosti tlakových komponent vznikající často tím, že v průběhu inspekční činnosti a následné realizace nápravných opatření (především oprav) mohou být do kontrolovaného systému vneseny vlivy, v jejichž důsledku může paradoxně dojít ke snížení reálně dosažitelné provozní spolehlivosti“ [18].

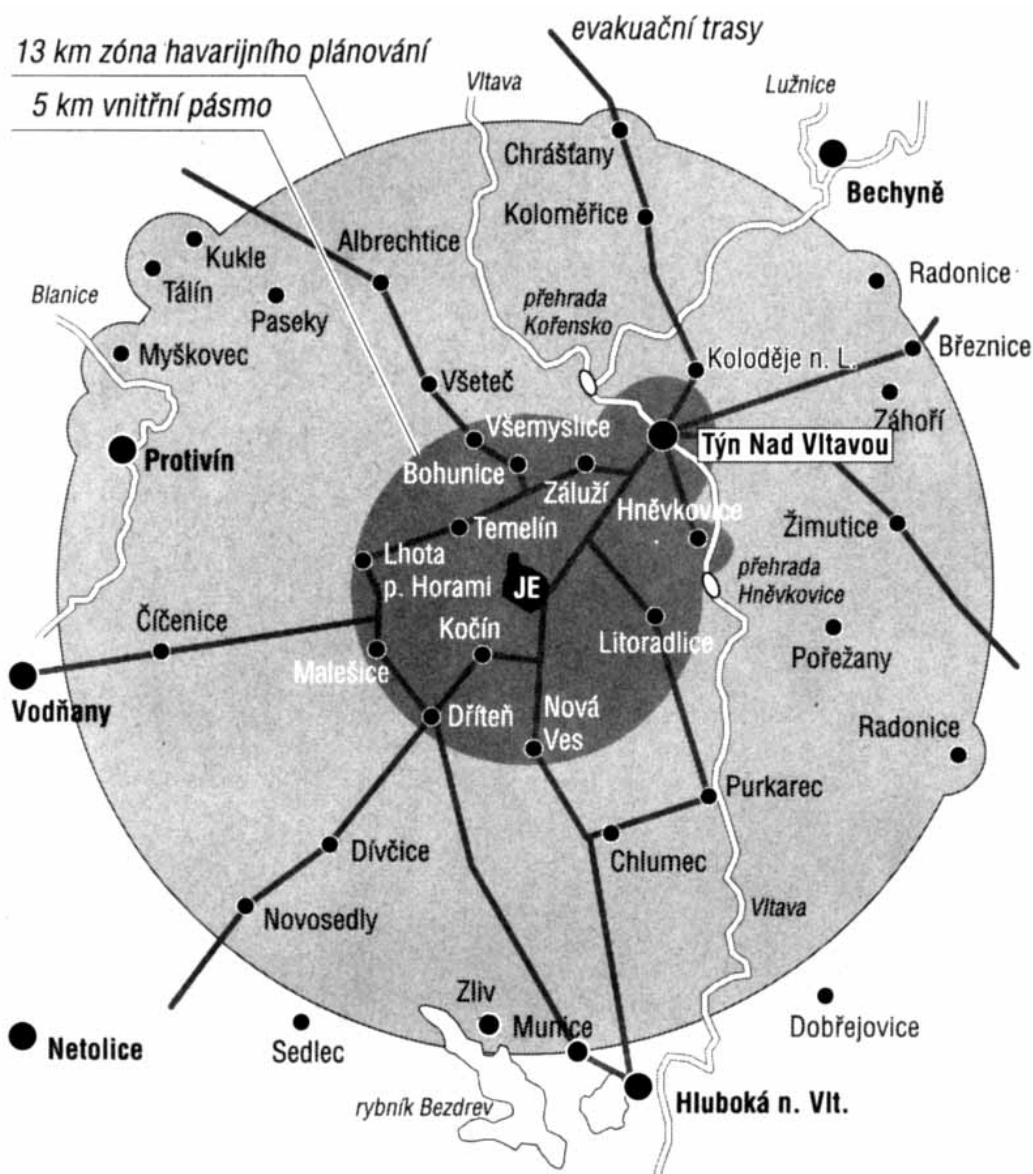
3.3. Slabiny zajištění jaderné bezpečnosti

Do některých konkrétních rozhodnutí SÚJB se navíc evidentně promítají ekonomická hlediska: ilustrativním případem je stanovení zóny vnějšího havarijního plánování JE Temelín.

Zónu tvoří okruh o poloměru 13 kilometrů, jehož středem je elektrárna. Schválil ji SÚJB podle návrhu ČEZ v roce 1997. Stanovený rozsah však nemá žádný racionální podklad – zóna byla stanovena čistě arbitrárně. V případě úniku se radioaktivní látky po třinácti kilometrech samozřejmě nezastaví. Obdobná zóna okolo JE Dukovany má poloměr 20 kilometrů.

Namísto jsou pochyby, nakolik konkrétní vymezení zóny ovlivnila snaha ušetřit si technické komplikace i finanční náklady s havarijním plánováním pro větší obce, ležící na hranici dvacetikilometrového okruhu. Ve třináctikilometrovém pásmu žije zhruba 25 000 obyvatel. Dvacetikilometrový okruh by se vztahoval také na města Bechyně (ta je nyní rozdělena a její okrajová část do zóny spadá, ale střed ne), Vodňany, Hluboká nad Vltavou i na desítky menších obcí – celkem na více než padesát tisíc obyvatel. Dalších sto tisíc lidí žije v Českých Budějovicích, které jsou od elektrárny vzdáleny 26 km. Lidem, kteří žijí těsně za hranicí zóny VHP, nejsou poskytovány prostředky jodové profylaxe (pro případ havárie). Také jejich informovanost a připravenost je v případě havárie omezena.

Obr. 1: Zóny havarijního plánování v okolí Temelína



Vedle pochybné koncepce zón upozorňovalo Hnutí DUHA a další organizace i místní lidé i na další nedostatky v praktickém zajištění havarijního plánování okolo Temelína. Tak například, v době, kdy ČEZ se souhlasem SÚJB zahájil zavážení jaderného paliva do elektrárny, nebyla ještě přijata potřebná opatření mimo jiné k evakuaci obyvatel v případě havárie (neproběhla cvičení, nebyly jasné technické podmínky k jejímu zabezpečení atd.). V listopadu 2000, kdy již v reaktoru prvního bloku běžela štěpná reakce, upozornil starosta Týna nad Vltavou (který leží v tzv. vnitřním pásmu o poloměru 5 km), že jejímu zahájení měl předcházet nácvik evakuace za účasti obyvatelstva. Podle starosty byla v té době „vybavenost hasičů, zdravotníků a dalších složek záchranného systému na Temelínsku nedostatečná“ [19]. Již o dva měsíce dříve v tisku řekl: „Vůbec například nevíme, jak se máme postarat o stovky chalupářů a turistů“. Sporné otázky nevyjasnil ani havarijní plán vnější zóny schválený v červnu 2000. Starosta proto napsal dopis tehdejšímu ministru vnitra, v němž žádal o vysvětlení [20].

Podle Hnutí DUHA musí SÚJB více naslouchat kritickým podnětům ze strany občanů. Místní občanské sdružení V havarijní zóně JE Temelín se sídlem v Neznašově nedaleko elektrárny opakovaně vzneslo výhrady k průběhu havarijních cvičení i k vymezení samotné zóny HP. Vinou vyloučení občanů a obcí z řízení podle atomového zákona je však šance prosadit koncepční změnu pouze minimální. Musí se proto omezovat na dílčí opatření vnějšího havarijního plánu, protože jeho koordinaci mají v kompetenci kraje a částečně pověřené obce.

3.4. Způsob rozhodování ve správních řízeních

Kapitolu samu pro sebe představuje způsob, jakým SÚJB rozhodoval v klíčových správních řízeních o povolení provozu Temelína.

Spěch při rozhodování

Kvůli kontextu je třeba připomenout si atmosféru léta a podzimu 2000, kdy probíhaly poslední přípravy před spuštěním prvního reaktoru. Zároveň se rapidně blížil termín, do kterého Miroslav Grégr slíbil uvést elektrárnu do provozu, a probíhala ostrá diskuse o elektrárně na domácí i mezinárodní scéně. Spor se přenesl z věcné debaty do prestižního přeshraničního konfliktu, kde argumenty už víceméně bezesbytku vystřídaly diplomatické nóty. Z kontroverze v médiích již také prakticky zmizely strany obhájců a kritiků a nahradila je strana česká a strana rakouská.

V této situaci prestižního souboje a z něj vyplývající silné politické poptávky po rychlém spuštění elektrárny SÚJB rozhodoval naprosto nestandardním způsobem.

Inspektoři a úředníci SÚJB v posledních fázích stavby pracovali i o víkendech, aby pomohli stihnout plánované termíny, popřípadě omezit zdržení termínů již překročených. Například klíčovou žádost o povolení ke spuštění prvního bloku podal ČEZ v pátek 6. října 2000, a už v pondělí 9. října vydal SÚJB povolení ke spuštění. Situace, kdy úřad, který v pátek obdržel žádost, přes víkend ji intenzivně vyřizoval a v pondělí vydal rozhodnutí, je ojedinělá nejen v českých poměrech. Povolení aktivace je přitom zásadní rozhodnutí, důležité pro bezpečnost jaderných reaktorů.

V pondělí 9. října tak přímo v areálu elektrárny oslavovali zahájení provozu společně zaměstnanci ČEZ, SÚJB a vládní politici, včetně tehdejšího premiéra Miloše Zemana, ministra průmyslu a obchodu Miroslava Grégra a předsedkyně úřadu Dany Drábové.

SÚJB podobně o několik měsíců dříve, v červenci 2000, vyřídil během dvou dnů i žádost o povolení k zavážení paliva a rozhodnutí vydal o státním svátku. Čtyři ekologické organizace upozornily, že při rozhodování kvůli spěchu postupoval v rozporu se zákony a se svými vlastními předpisy. Žaloba, kterou v této věci podaly, byla zamítnuta jen z formálních důvodů – s argumentem, že žalobci nemají k takovému soudnímu sporu oprávnění.

Bagatelizace vlastních rozhodnutí

Stejně sporná je snaha namísto věcné technické diskuse o konkrétních problémech bagatelizovat význam svých vlastních rozhodnutí. SÚJB se k ní rozhodl po kritice za to, že začátkem října 2004 povolil přechod jaderné elektrárny Temelín ze zkušebního do plného provozního režimu, aniž by předtím vydal stanovisko ke studii rakouských a německých odborníků z května roku 2003.

V ní byly navrženy možnosti zlepšení bezpečnostních parametrů Temelína, a to u ventilů a u instalace nepřetržitého monitorovacího systému na vysokotlakém potrubí ve výškové úrovni 28,8 metru. Tyto oblasti již v minulosti odborníci z německé polostátní Společnosti pro bezpečnost jaderných zařízení (GRS) označili za problémové z hlediska německých norem. Další otázky vznesli i ohledně kvalifikace bezpečnostních a jisticích ventilů.

SÚJB se hájil, že povolení k plnému komerčnímu provozu je pouze jedním z řady povolení a nemá klíčový význam [21]. Toho údajně dosáhne až kolaudační řízení. Faktem nicméně je, že při kolaudaci se zpravidla již pouze formálně kontroluje, zda proběhly všechny zkoušky a testy a zda byla vydána dílčí povolení, a nespadá sem hodnocení konkrétních technických otázek.

3.5. Kritika MAAE

S málo efektivní kontrolou a vstřícnými postupy SÚJB souvisí také kritika, kterou proti práci úřadu vznesla mise Mezinárodní agentury pro atomovou energii (MAAE) v roce 2000.

MAAE byla založena pod patronací OSN v roce 1957. Jejím cílem je podle článku 2 stanov „zrychlit a rozšířit příspěvek jaderné energetiky k míru, zdraví a prosperitě ve světě“. Mandátem organizace tedy není zcela nezávislý dozor, jak soudí někteří komentátoři, ale i podpora a propagace využívání jaderných elektráren. Proslulý je výrok bývalého generálního ředitele MAAE Hanse Blix, pronesený poté, co dva týdny po černobylské havárii proletěl nad oblastí vrtulníkem: „*Nejsou žádné důvody k panice. Mohli jsme vidět lidi na polích, dobytek na loukách, auta na silnicích.*“ [22]

Kontrolní mise MAAE na jaderných zařízeních členských zemí mívají proto vedle kontrolní funkce do značné míry také funkci neformální podpory. Nebývá zvykem zařízení příliš veřejně kritizovat.

První mise MAAE v Temelíně (Temelin Design Review Mission) proběhla v létě roku 1990. Jejím cílem bylo provést hodnocení vybraných částí v té době rozpracovaného projektu elektrárny. V závěrech mise mimo jiné konstatovala, že [23]:

- nebyl zpracován celkový program zajištění jakosti JE Temelín a mnohé z podstatných podpůrných postupů tohoto programu;
- zpracované programy nemají na dostatečné úrovni rozpracován způsob provádění kontroly nad jakostí a její cíle, případně tyto postupy nejsou na úrovni mezinárodních norem;
- u investora (ČEZ) neexistuje systém prověřování skutečného stavu jakosti vybraných zařízení; nebyl zjištěn ani u žádné jiné organizace účastníci se výstavby;
- skladování materiálu a zařízení, které mají vliv na jadernou bezpečnost, není na stavbě na žádoucí úrovni.

Tyto problémy měl postupně napomoci odstraňovat SÚJB, který zdědil pozici hlavního regulačního úřadu po bývalé Československé komisi pro atomovou energii (ČSKAE). Opatření, jak demonstrují příklady z kapitoly 3.1., nebyla dostatečně efektivní.

Především se však v práci SÚJB vyskytly některé systémové nedostatky, na které upozornila další mise MAAE o deset let později.

V roce 2000 vyslala MAAE do Temelína své experty zejména proto, aby zkontrolovali stav, postup a způsob stavby elektrárny. Ačkoli mise s pracovním názvem Reduced Scope International Regulatory Review Team (IRRT) měla omezené zadání a zabývala se hlavně kvalitou licenčního procesu (při povolování spouštění), i tak varovala před nedostatky v práci SÚJB. Závěrečná zpráva uvádí, že [24]:

- „*SÚJB nevytvořil specifické požadavky pro zajištění objektivitu inspektorů*“. Především šlo o neomezený počet let, které směli inspektoři v Temelíně strávit.
- SÚJB přizpůsoboval postup svých kontrol postupu ČEZ. Rezignoval tedy na jejich kvalitu, a tím i úroveň jaderné bezpečnosti. „*Inspekce jsou do značné míry organizovány na základě plánovaných aktivit žadatele o licenci, nikoli způsobem, který by zajistil systematickou a pravidelnou kontrolu všech důležitých aktivit.*“ (str. 20)
- Inspekce SÚJB nekontrolovaly všechny oblasti požadované MAAE (str. 19). Nedostatečná metodika inspekcí nezaručovala pokrytí všech důležitých oblastí. „*SÚJB by měl připravit a realizovat systematický program inspekcí, který zaručí, že všechny důležité oblasti budou pravidelně kontrolovány.*“ (str. 20–21).
- Chybí instrukce (manuál) pro provádění inspekcí (str. 17).

Přestože SÚJB následně učinil některá opatření k odstranění zjištěných vad, nedošlo ke komplexní nápravě nedostatků, které v minulosti vznikaly vinou jeho nedostatečné kontrolní činnosti. Krokem k tomu by bývalo zastavení povolovacích řízení a nařízení komplexní kontroly celého staveniště a všech prací provedených před rokem 2000.

4. Intervence SÚJB do debaty o jaderné energetice

Vedle toho, že SÚJB neúčinně zajišťuje úlohu regulačního úřadu, také zároveň vysloveně rezignuje na svoji nezávislost a svůj mandát, když přímo či nepřímo intervnuje do diskuse o jaderné energetice či dílčích projektech – zatajováním informací, obhajováním vládní politiky či dokonce přímými atakami proti jejím oponentům.

4.1. Utajování informací

SÚJB při rozhodování o Temelínu aktivně utajoval informace, jejichž zveřejnění by mohlo být nepohodlné pro ČEZ. Intervenoval tak do diskuse na straně elektrárenské společnosti.

Na žádosti nezávislých organizací SÚJB obvykle reagoval poukazy na „utajované“ nebo „citlivé informace“, na „obchodní tajemství“ provozovatele, případně nereagoval vůbec [25].

V případě výstavby JE Temelín například odmítl poskytnout klíčové dokumenty, které by mohly potvrdit nebo zpochybnit významné parametry pozdějšího provozu elektrárny. Několik organizací opakovaně marně žádalo o nahlédnutí do protokolů z některých zkoušek, nebyly zveřejněny podklady pro rozhodnutí o prvním zavážení paliva do reaktoru, dokonce ani koncepce likvidace elektrárny po ukončení provozu aj.

ČEZ v roce 2000 označil za obchodní tajemství všechny stránky finální zprávy, hodnotící připravenost prvního bloku JE Temelín na zavážení paliva do reaktoru a spuštění štěpné reakce. SÚJB toto stanovisko akceptoval a odmítl žádosti o poskytnutí jakýchkoli informací ze zprávy.

Začátkem června 2000 vydal úřad povolení, kterým umožnil začít s aktivním fyzikálním spouštěním prvního bloku. V té době však mezi zainteresovanou veřejností panovaly pochyby, zda je reaktor a jeho zařízení plně připraveny a ozkoušeny k zahájení aktivních zkoušek (s řetězovou jadernou reakcí). Bylo zřejmé, že ČEZ (z ekonomických důvodů) i ministerstvo průmyslu a obchodu (ministr Grégr slíbil dodržet lhůtu do spuštění štěpné reakce) mají značný zájem na tom, aby SÚJB už tak zpožděné spouštění reaktoru dále nezdržoval. Šest dní po vydání povolení, 11. června, požádala českobudějovická ekologická organizace Sdružení Calla podle formálních procedur SÚJB o informace k některým detailům jeho rozhodnutí a také k obsahu několika podkladových materiálů, na jejichž základě bylo rozhodnutí oficiálně učiněno.

SÚJB však žádané informace neposkytl. Namísto toho se obrátil na firmu ČEZ, aby upřesnila status informací, obsažených v podkladech pro rozhodnutí. Tento postup je ve zjevném nesouladu s postupem, stanoveným zákonem – firmy musí vymezit materiály, na které se vztahuje obchodní tajemství, již předem, nikoli zpětně. ČEZ v odpovědi SÚJB označil materiály za obchodní tajemství a požádal jej o mlčenlivost. SÚJB poté 21. června písemně odmítl žádost o informace s odkazem na dopis ČEZ.

Postup SÚJB byl evidentně v rozporu se zákonem – procesně (namísto vyřízení žádosti, jak požaduje zákon, se úřad rozhodl konzultovat ji s ČEZ) i obsahově (úřad neposkytl informace, které podle zákona poskytnout musí, navíc s nezákonným zdůvodněním). Sdružení Calla se proti jednání SÚJB odvolalo u soudu, který potvrdil, že úřad jednal protizákonně a vyzval jej k vyřízení žádosti ve stanovené lhůtě.

Pokud SÚJB ve svém rozhodování nakládá s veřejností jako s aktéry druhé kategorie a zjevně intervnuje do diskuse na straně ČEZ, snižuje tím svoji věrohodnost a důvěru občanů ve svoji práci. Podkopává tak své postavení silného, sebevědomě vystupujícího, nezávislého a striktně neutrálního úřadu.

4.2. Obhajoba vládní politiky a jaderné energetiky

Úkolem SÚJB je hrát přísně objektivní, neutrální roli a rozhodovat „padni komu padni“. S tím se samozřejmě vylučují apriorní názory na provozy, které má kontrolovat, a potažmo na energetickou politiku. Úřad z podstaty věci nesmí vstupovat do debaty o přijatelnosti či potřebnosti jaderných elektráren či do sporů o jednotlivé projekty.

Právě to však SÚJB opakovaně dělá. Obhajuje jaderné provozy, hájí vládní energetickou politiku a dokonce byl připraven atakovat její kritiky.

Bagatelizace technických problémů elektrárny

Během spouštění a zkušebního provozu JE Temelín docházelo k četným závadám, které měly za následek v lepším případě neočekávané snížení výkonu nebo odstavení reaktoru, v horším případě i poškození zařízení. V některých případech šlo o jednotlivé a poměrně běžné poruchy, které se podařilo odstranit. Jindy se však poruchy několikrát víceméně totožně opakovaly, takže bylo zřejmé, že mají hlubší příčinu, kterou se při první opravě nepodařilo odstranit.

SÚJB však v této fázi přistupoval k informování o problémech poměrně lehkovážně – omlouval je s odkazem na to, že k náhlým odstavením reaktoru dochází v důsledku nepatrných chyb, na které kontrolní systémy reagují příliš citlivě, a v důsledku tak závady vlastně dokazují bezpečnost reaktoru.

Šlo zde sice zpravidla o poruchy mimo primární okruh elektrárny, avšak pozice, kterou SÚJB v těchto případech zaujímal, byla rozporuplná.

Podobným incidentem byla diskuse o znění výroční zprávy SÚJB za rok 2002 [3]. V původním textu předkládací zprávy (tj. shrnujícího podkladu pro vládu, který je s výroční zprávou formálně doručován) úřad uváděl, že limitační systém reaktoru (zařízení, které reaktor mimo jiné chrání před těžkou havárií), pracuje „naprosto spolehlivě“. Zároveň však zpráva uvádí opakované problémy v provozu limitačního systému (str. 15–16). Když ministerstvo životního prostředí v připomínkovém řízení poukázalo na evidentní rozpor, SÚJB změnil formulaci na „spolehlivě“.

Na první pohled jde o banální práci se slovíčky. Ovšem úkolem SÚJB je kontrolovat práci ČEZ a bezpečnost jaderných zařízení a referovat o nich vládě i veřejnosti. Svými výroky provádí klíčové, oficiální hodnocení v mimořádně závažné věci. Zde se však ukazuje, že úřad s hodnotícími termíny zachází značně lehkovážně – a znatelně tak snižuje důvěryhodnost a především vypovídací hodnotu svých informací.

Podobně ve své výroční zprávě z roku 2003 a ve zprávě o bezpečnosti JE Temelín za druhé čtvrtletí 2003 úřad uvádí, že došlo k porušení stanovených limitů a podmínek pro nakládání s radioaktivními odpady. Ve vypořádání připomínek ke kvartální zprávě však uvedl, že

„nakládání s RaO je proces realizovaný... na základě samostatného povolení podle stanovené dokumentace... dokumentace není součástí provozní dokumentace jednotlivých bloků... nedodržení... proto nemá na bezpečnost provozu reaktorových bloků ETE vliv“ [26].

Porušování předpisů při nakládání s radioaktivními odpady nesporně nesnižuje bezpečnost reaktorů. To ovšem nic nemění na faktu, že jde o porušování předpisů pro nakládání s velmi rizikovým materiálem – a že se tedy jednalo o další případ chronicky špatné bezpečnostní kultury v Temelíně. Úkolem SÚJB pochopitelně není kontrolovat pouze provoz reaktorů, ale i další aspekty jaderné bezpečnosti. Úřad však problém přesto bagatelizuje.

Úřad také na jedné straně poukazoval na to, že nese odpovědnost pouze za jadernou bezpečnost elektrárny, a poruchy v nejaderné části (sekundární okruh) tedy nespádají do jeho kompetence [27]. Na druhou stranu se však k závadám často vyjadřoval pro média a zpravidla je prezentoval jako nepodstatné pro pokračující spouštění a provoz elektrárny.

Během spouštění prvního bloku JE Temelín se ukázalo, že přívodní potrubí do turbíny vykazuje neúnosně silné vibrace. Ředitel elektrárny František Hezoučký to označil za „neočekávaný a ojedinělý problém“ [28], aby však o několik týdnů později už řekl: „Není to nic nového, podobnými problémy prošla většina velkých turbosoustrojí“ [29]. Proces spouštění byl přerušeno, neboť hrozilo mechanické poškození potrubí nebo jiných zařízení. Během přerušování a při hledání způsobu, jak vibrace odstranit, se ukázalo, že ve skutečnosti již bylo potrubí silně poškozeno. Technici objevili 45 cm dlouhou trhlinu, která pronikala vysokotlakým potrubím skrz naskrz tak, že musela být jeho dotyčná část vyměněna. Muselo také dojít k delšímu odstavení a ke kompletnímu vyladění posazení turbíny.

Po několika týdnech prací na řešení tohoto problému, 3. března 2001, vyšel v tisku rozhovor s předsedkyní SÚJB. Na otázku, zda mohou problémy s vibracemi zdržet či znemožnit komerční spuštění Temelína, odpověděla:

„Takový stav lze připustit, je však výhradně věcí společnosti ČEZ, aby se k tomu vyjádřila. Vibrace se zmenšily a zjevně se potlačily jejich následky... Jadernou bezpečnost to nijak nesnižuje ani neohrožuje, neboť tyto potíže

se týkají výhradně nejaderné části elektrárny. Vibrace se zatím neodstranily, ale je zajištěno, aby potrubí nepoškozovaly.“ [27]

Předsedkyně SÚJB na jedné straně opakovaně přisuzovala odpovědnost za stav a bezpečnost provozu nejaderné části elektrárny provozovateli, tedy ČEZ. Na druhou stranu však byla připravena před médii hájit navrhované provozní řešení, spočívající ve zpevnění potrubí – údajně takovém, aby jej vibrace nepoškozovaly.

Podobně předsedkyně SÚJB v listopadu 2000 přistupovala k inspekci Sdružení západoevropských úřadů jaderného dozoru (WENRA). Závěrečná zpráva konstatovala, že Temelín patří mezi nejbezpečnější jaderné elektrárny ve střední a východní Evropě, ale že před zahájením provozu je potřeba vyřešit ještě dva významnější problémy: souběžné vedení vodního a parního potrubí a ventily v tzv. přepouštěcí stanici [2].

Předsedkyně SÚJB zprávu v tisku komentovala tím, že během výstavby elektrárny bylo nutno vyřešit osmdesát kritických bodů, a slovy:

„Jsme přesvědčeni o bezpečnosti Jaderné elektrárny Temelín již dnes... Vše se podařilo na evropské úrovni.“ [30]

Takto jednoznačně vyjádřená apriorní záruka bezpečnosti zařízení před jeho uvedením do provozu a před vyřešením všech problémů není pro dozorující úřad standardní. Navíc je pozoruhodné, že předsedkyně odkazuje na zvýšení bezpečnosti na „evropskou úroveň“; v polemice s německými odborníky, kteří poukazovali, že tamním normám by elektrárna neodpovídala, přitom sama několikrát poukazovala na fakt, že žádné společné evropské standardy pro bezpečnost jaderných zařízení neexistují [31].

4.3. Ataky proti kritikům jaderné energetiky

SÚJB navíc neváhal otevřeně atakovat kritiky jaderné energetiky nebo své práce. Tak například, v červenci 2000 označil jeden z jeho pracovníků kritiky práce úřadu za teroristy [32]. Patrně nejpozoruhodnějším případem je ovšem útok proti nezávislému monitoringu radiace.

Rakouská ekologická organizace Global 2000 vyvinula počátkem devadesátých let nezávislý systém monitorování radiace (tzv. RAMOS), který ve spolupráci s domácími organizacemi a místními obyvateli instalovala v okolí jaderných elektráren ve střední Evropě. Od roku 1995 fungoval systém šesti měřících stanic také v okolí JE Dukovany.

Nezávislá kontrola samozřejmě neodporuje předpisům. Je přirozeným právem občanů sledovat provoz elektráren a monitoring přispívá ke zdravé a otevřené atmosféře důvěry, zejména pokud je projekt technicky a odborně kvalitní – to potvrzuje to i SÚJB. Předsedkyně úřadu uvedla, že „je zatím na dobré úrovni“ [33] a náměstek úřadu řekl: *„Vůči měření Globalu 2000 nemáme výhrad. Jejich měření i interpretace výsledků jsou v pořádku.“* [34]

Systém RAMOS začal Global 2000 chystat i v okolí temelínské elektrárny. Oficiální představení novinářům a veřejnosti bylo naplánováno na 25. února 2001. Dva dny před tím však vypukl podivný skandál. Na první stránce deníku Právo se pod titulkem „Radioaktivní zářiče tajně u nás“ objevil článek zjevně založený na informacích úřadu. Uváděl:

„O věc se intenzivně zajímá BIS, vyšetřovatelé a civilní kontrarozvědka. Vše nasvědčuje tomu, že nelegální převoz podnítila rakouská nevládní ekologická organizace Global 2000. Právu to potvrdila Dana Drábová, předsedkyně SÚJB. „V okolí jaderných elektráren Dukovany a slovenských Mochovců si totiž zřídila vlastní sondy měřící úroveň radiace v ovzduší“, upřesnila Drábová... Nelegální zářiče policie údajně zajistila na Dukovansku v obci Roučovany a na samotě poblíž Temelína. Riziku správného řízení s SÚJB a několikatisícovým pokutám se nyní kromě dovozce vystavují i všechny další domácnosti v okolí Temelína a Dukovan, které si nechaly sondy z Rakouska nainstalovat.“ [33]

Radionuklidové zářiče měly údajně být používány jako etalony ke kalibraci sond. Zpráva o ilegálním převozu radioaktivního materiálu ekologickou organizací vzbudila rychle pozornost médií.

Ve skutečnosti ale zařízení sítě RAMOS žádné zářiče nikdy nepoužívalo. Pasivní sondy na měření radiace jsou pravidelně kalibrovány přímo ve Vídni u výrobce. Sonda se vždy odmontuje, odveze, kalibruje a pak se zase vrátí

na původní místo. Etalony obsahující radioaktivní látky proto v České republice nikdy nebyly. Muže, u kterého byl zářič zachycen, ani údajnou rakouskou firmu Global 2000 neznal a nikdy s nimi nespolupracoval. Hnutí DUHA, které spolupracovalo na systému RAMOS v České republice, se telefonicky spojilo s lidmi, u kterých byly umístěny měřicí stanice kolem Dukovan i Temelína. Nikoho z nich policie nenavštívila. Údajně nalezené zářiče v domácnostech v okolí Dukovan a Temelína (pokud nějaké byly) se systémem RAMOS tedy nijak nespojujely.

Hnutí DUHA spolu s Global 2000 proto informace SÚJB ještě týž den dementovalo. Dementi otisklo nejen Právo, ale mimo jiné také deník MF Dnes.

Skandál však systém RAMOS poškodil. Plánovaná prezentace kolem Temelína proběhla ve stínu pochyb. Jeden občan v obavě z pokut požádal, aby byla sonda z jeho pozemku raději odstraněna. V obcích kolem jaderných elektráren se stalo se obtížnějším najít lidi ochotné ke spolupráci na monitoringu: SÚJB otevřeně naznačil možnost vysokých pokut všem domácnostem v okolí Temelína a Dukovan, které by si nechaly sondy z Rakouska nainstalovat.

Navzdory dementi však SÚJB pokračoval v šíření zavádějících informací a v podsouvání případu ekologickým organizacím. Předsedkyně SÚJB v dalších dnech řekla tisku:

„Vyšetřování je postavené na tom, že zářiče slouží pouze ke kalibraci sond organizace Global 2000“ [35], nebo

„ačkoliv to není naší povinností, připravíme pro zástupce ekologických iniciativ v nejbližších týdnech na toto téma [bezpečné zacházení s radionuklidovými zářiči] seminář“ [36].

SÚJB tedy jednal od samého počátku velmi pochybně – zjevně skandál inicioval. Předsedkyně úřadu veřejně zdůrazňovala vinu ekologických organizací na ilegální činnosti ještě několik dní poté, co byla jejich účast dementována. Pro svá tvrzení přitom nikdy neměla žádný důkaz a vyvrátila je i následná vyšetřování. Motivaci může naznačovat její vyjádření pro tisk:

„Podle Drábové je ale s podivem, že rakouští aktivisté, kteří české úřady neustále zkoušejí z evropských bezpečnostních norem a dalších zákonů, v tomto případě opomenuli tak základní věc, jako je požádat o povolení zářiče dovážet.“ [35]

Navíc, ačkoliv podle článku Práva policie odhalila nelegální dovoz zářičů již 7. února 2001, kauza se dostala do médií – patrně z iniciativy SÚJB – až po dvou týdnech, a to právě dva dny před plánovaným představením měřicího systému RAMOS u Temelína. Zřejmým výsledkem kauzy je především zpochybnění nezávislosti SÚJB a bohužel také poškození pověsti RAMOS.

Prameny

- [1] Current status of probabilistic safety assessments for Soviet-designed reactors, ENCONET Consulting, EUR-17567 EN (studie Evropské komise), Brusel 2000
- [2] Nuclear Safety in EU candidate countries. Report of WENRA team, WENRA 2000
- [3] Zpráva o výsledcích činnosti SÚJB při výkonu státního dozoru nad jadernou bezpečností jaderných zařízení a radiační ochranou za rok 2002, SÚJB, Praha 2003
- [4] Zpráva o výsledcích činnosti SÚJB při výkonu státního dozoru nad jadernou bezpečností jaderných zařízení a radiační ochranou za rok 2003, SÚJB, Praha 2004
- [5] Zpráva o výsledcích činnosti SÚJB při výkonu státního dozoru nad jadernou bezpečností jaderných zařízení a radiační ochranou za rok 1993, SÚJB, Praha 1994
- [6] Zpráva o výsledcích činnosti SÚJB při výkonu státního dozoru nad jadernou bezpečností jaderných zařízení a radiační ochranou za rok 1997, SÚJB, Praha 1998
- [7] Přehled nedostatků zjišťovaných orgány dozoru nad jadernou bezpečností na stavbě JE Temelín, MŽP 1999, nepublikováno
- [8] Haverkamp, J., Tutter, J., et Vašků, V.: Kultura jaderné bezpečnosti v Temelíně, Greenpeace, Praha 2000
- [9] Tutter, J., Haverkamp, J.: Tajná oprava svaru potrubí primárního okruhu s reaktorovou nádobou na 1. bloku jaderné elektrárny Temelín, Greenpeace, Praha 2001
- [10] Právo 30. 8. 2000
- [11] tisková zpráva Greenpeace, 8. 9. 2000
- [12] MF DNES 14. 9. 2000
- [13] Zápis z jednání Greenpeace a SÚJB dne 4. 10. 2001. Poznámka Hnutí DUHA: SÚJB odmítl zápis podepsat.
- [14] Karel Böhm, SÚJB: dopis Greenpeace, 9. 1. 2001, č. j. 707/to/01
- [15] Situační zpráva o hodnocení jaderné bezpečnosti stavby elektrárny Temelín – 4. čtvrtletí 2000, SÚJB, Praha 2001
- [16] Situační zpráva o hodnocení jaderné bezpečnosti stavby jaderné elektrárny Temelín – 1. čtvrtletí 2001, SÚJB, Praha 2001
- [17] MF DNES 15. 9. 2000
- [18] SÚJB: Seminář o problematice inspekce a jejich perspektivách, www.sujb.cz/docs/dozor.doc, 1. 12. 2004
- [19] Lidové noviny 2. 11. 2000
- [20] Lidové noviny 6. 9. 2000
- [21] ČTK 11. 10. 2004
- [22] Fink, U., Neumann, W., Panten, T., Bossew, P., Mraz, G., Wenisch, A., et Schreiber, H.: The International Atomic Energy Agency – a critical documentation of the Agency's policy, Anti-Atom-International, Wien 1993
- [23] Report of the Temelin Design Review Mission, International Atomic Energy Agency, Wien 1990
- [24] Report of the Reduced Scope International Regulatory Review Team (IRRT) Mission to the Czech Republic. TC Project RER/9/052, RU 8998, International Atomic Energy Agency, Wien 2000
- [25] Utajování informací o jaderné elektrárně Temelín, Hnutí DUHA, Brno 1999
- [26] Situační zpráva o hodnocení jaderné bezpečnosti stavby jaderné elektrárny Temelín – 2. čtvrtletí 2003, SÚJB, Praha 2003
- [27] Právo 3. 3. 2001
- [28] Právo 17. 1. 2001
- [29] Euro 5. 2. 2001
- [30] Hospodářské noviny 10.-12. 11. 2000
- [31] Právo 6. 9. 2000
- [32] Večerník Praha 14. 7. 2000
- [33] Právo 23. 2. 2001
- [34] Euro 23. 4. 2001
- [35] MF DNES 24. 2. 2001
- [36] Právo 27. 2. 2001



Hnutí DUHA
Friends of the Earth Czech Republic

A › Hnutí DUHA, Bratislavská 31, 602 00 Brno
T › 545 214 431
F › 545 214 429
E › info@hnutiduha.cz
www.hnutiduha.cz

Hnutí DUHA je přesvědčeno, že česká veřejnost může mít zdravější a čistější prostředí. Navrhuje proto řešení ekologických problémů, jež přinesou konkrétní prospěch pro kvalitu života každého z nás. Úspěšně prosazuje účinná a realistická opatření, která omezí znečištění vzduchu a řek i produkci odpadů, umožní zachovat pestrou krajinu, snížit kontaminaci potravin a vody toxickými látkami či předejít globálním změnám klimatu. Hledí i na ekonomickou a sociální stránku věci. Jeho práce zahrnuje jednání s úřady a politiky, přípravu zákonů, kontrolu průmyslových firem, rady zákazníkům a domácnostem, výzkum, vzdělávání, právní kroky i spolupráci s obcemi. Působí na celostátní, místní i mezinárodní úrovni. Je zástupcem Friends of the Earth International, největšího světového sdružení ekologických organizací, v České republice.